

تەنیا نرخی نەوت بەرز دەبیته وە؟

08-03-2022

نووسەرەکان

مەحموود بابان

کورتە : رۆژی 7 ئاداری 2022 لە بازارەکاندا نرخی یەک بەرمیل نەوتی برینت گەیشته 140 دۆلار، ئەمەش بەرزترین ئاستە لەماوەی دوانزە سالی رابردوودا. بەرزبوونەوهکە بەشیۆهیهک بوووە که لەماوەی کەمتر لە 24 کازێردا نرخەکە بەرێژە ی زیاتر لە 30% زیادیکرد، ئەویش دواي ئەوهی ئیدارە ی بایدن و کۆنگریسی ئەمریکا رایانگەیاندا که خەریکی ئامادەکردنی یاسایەکن بۆ قەدەخەکردنی هاوردەکردنی نەوت لە رووسیاووە. ئەگەر ئەم گەمارۆیە بخریتەسەر سییەم گەورە وەبەرھێنەری نەوت لە جیھاندا، که نزیکە ی زیاتر لە 75% ی نەوتی خاوە بەرھەمە نەوتییەکانی دیکە ی هەناردە ی بازارەکانی جیھان دەکات، لیکەوتە ی گەورە ی دەبیته. بەلام لێرەدا هەلۆهستە لەسەر لیکەوتەکانی وەک بەرزبوونەوهی نرخی خۆراک، خاوبوونەوهی گەشە ی ئابووری جیھان، دروستکردنی ناچيگري لەبازاری خواست و خستنه پوو ی وزه و دارشتنه وهی هاوپهیمانییەتی و هاوئاھەنگییەکانی نیوان ولتاتان و زیادبوونی رۆلی قاچاچیپەکان لە بازاري وزەدا دەکەین.

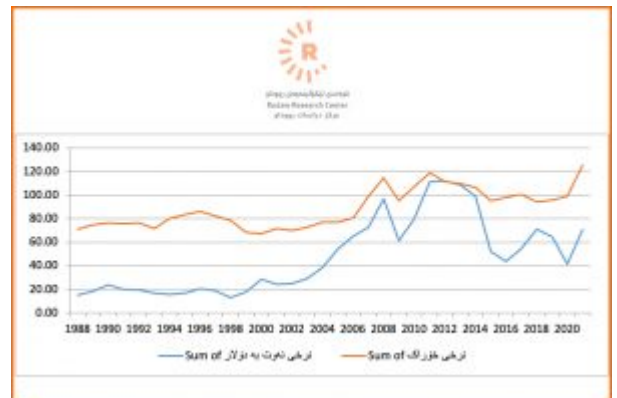
به رایی

روژی 7ی ناداری 2022 له بازارهکاندا نرخى یهک بهرمیل نهوتى برینت گهیشته 140 دۆلار، ئەمەش بەرزترین ئاسته له ماوهی دوانزه سالی رابردوودا. بهرزبوونهوه که به شیوهیهک بووه که له ماوهی که متر له 24 کارژێردا نرخهکهی بهرژیهی زیاتر له 30% زیادیکرد، ئەویش دواى ئەوهی ئیدارهى بایدن و کۆنگریسی ئەمریکا رایانگه پاند که خهریکی ئاماده کردنی یاسایهکن بۆ قهده خه کردنی هاوردە کردنی نهوت له رووسیاوه. ئەگەر ئەم گه مارۆیه بخه ریته سهر سییهم گه و ره به رهینه رى نهوت له جیهاندا، که نزیکهی زیاتر له 75% ى نهوتى خاو و به ره مه نهوتیه کانی دیکه هه ناردی بازاره کانی جیهان دهکات، لیکه وتهی گه و ره ی ده بیته. به ئام لیره دا هه لوه سته له سهر لیکه وته کانی وهک بهرزبوونهوهی نرخى خۆراک، خاوبوونهوهی گه شه ی ئابووری جیهان، دروست کردنی ناچیکری له بازارى خواست و خستنه رووی وزه و دارشتنه وهی هاوپه یمانیه تی و هاوئا هه نگییه کانی نیوان ولتاتان و زیادبوونی رۆلی قاچاخچیه کانی له بازارى وزه دا ده که ین.

نرخى نهوت بهرزبیتته وه، نرخى خۆراک بهرزده بیتته وه؛ به پیچه وانه شه وه

به گشتى نرخى وزه، و به تابه تیش نرخى نهوت په یوه ندییه کی راسته وانه ی به نرخى خۆراکه وه هه یه، له ماوه کانی رابردوودا ئەگەر نرخى نهوت نزم بووبیت، ئەوا نرخى خۆراکیش نزم بووه. ههروه ها نرخى خۆراک (کشتوو کال) وه ئامیکى ئه رینی بۆ هه ر شوکیک له نرخى نهوتدا هه بووه، به پیی لیکۆلینه وه یه کی سیاسه تی وزه، ئەنجامه کان ده ریده خه ن که 64.17% جیاوازی له نرخى خۆراک (به رزی و نزمی) له سهر ئاستى جیهان په یوه سته بووه به گۆرانکاریه کانی نرخى نهوت وه [1]، ئەمەش به هۆی پیوستیه هه مه جۆره کانی به ره مه مه یانی به ره مه کشتوو کالییه کان به نهوت، هه ربۆیه ش هه ر هه ئئاوسانیک له نرخى نهوت زیانی گه و ره له ئاسایشى وزه ده دات و، ده بیتته هه ره شه یه کی گه و ره ش له سهر ئاسایشى خۆراک له جیهاندا.

له لایه کی دیکه وه به پیی داتا کانی ئازانسى زانیاری وزه ی ئەمریکا eia بۆ نرخى نهوت و داتا کانی ریکخراوی فاو بۆ نرخى خۆراک، له ماوه ی نیوان 1988 بۆ 2020 دا هه ر کاتیک نرخى نهوت بهرزبووبیتته وه، ئەوا نرخى خۆراک بهرزبووته وه، به پیچه وانه شه وه، وه کو له گرافیکى په که مدا هاتووه. ههروه ها، له سالی 2000 وه نرخى خۆراک و نرخى نهوتى خاو به نزیکه یی هاوته ریب په ره ی سه ندووه. ئەمەش به هۆی ئەو وزه زۆره ی که له به ره مه مه یانی پنداویستیه جۆراوجۆره کانی کشتوو کالیدا به کار ده یئریت، به تابه تیش له کاتی به پێشه سازى کردنی به ره مه کشتوو کالییه کاندا که هیشتا به قورسى پشت به نهوتى خاو ده به ستیت، وهک ئامیره کانی به رپۆه بردنی کارگه کان و به ره مه مه یان له کیلگه کشتوو کالییه کاندا.

سهرچاوه: eia [2] و FAO [3]

تیبینی، گۆرانکاریه کانی نرخى نهوت به دۆلاری ئەمریکی و بۆ خۆراک به پیی پیرستی نرخى خۆراک، که ئەم پیرسته گۆرانکاری مانگانه ی

ئىستا ناسە قامگىرى ئاسايشى خۇراكى جىھانى لە 10 سالى رابردوو بەرزترە، ئەويش بەھۇي بىلابوونەھەي پاندامىك لە 2020 ، زيادبوونى بىكارى لە 2021دا و پچراني زنجيرەي دابىنكردن لە ئىستا و چەند سالى رابردودا، واتە پىش ئەم شەرەي ئۇكرائنا و روسيا ئاسايشى خۇراكى جىھان بۇخۇي لە پىش دەپەك زياتر لە مەترسيدا بوو، كە بەدلىيايەھە ئەم شەرەش ھىندەي دىكە ناسە قامگىرتى دەكات و ئاسايشى خۇراكى جىھان زياتر دەخاتە بەردەم ھەرەشەھە، ئەويش لەبەر رۇلى ئۇكرائنا و روسيا لە دابىنكردى دانەويىلەي جىھان[4] و خستەنە باري لەناكاوي و لاتانى ئەوروپا بەھۇي شەرەھە. ھەرەھە، ھىشتا ھىچ پچرانيك لە زنجيرەي دابىنكردن رووينەداو، نرخی دانەويىلە و بەرھەمەكاني بەرژەي 55% لە جىھاندا بەرزبووئەھە[5]، كە كاريگەري لەسەر زيادبوونى ھەژارى و برسيتى لەسەر ئاستى جىھان ھەيە و ھەنگاھەكاني نەتەھەيەكگرتوھەكان بۇ كەمكردەھەي برسيتى و ھەژارى لەجىھاندا داويدەخات[6].

خاوبوونەھەي گەشەي ئابوورى جىھان و بەرزى نرخی نەوت

لە كۇتاييەكاني سالى رابردووھە، بازارەكاني جىھان خەريكيوو وردە وردە دەكرانەھە و چالاكيە ئابوورىيەكان ئاسايى دەبوونەھە، بەلام شەرەي روسيا و ئۇكرائنا كاريگەريەكى گەورەي خستەسەر گۇرانكارى لە بەھاي كالاكان و نرەكاني بەرز كردوو، بەشئوھەيەك بەپىي راگە ياندرಾಯى سندوقى نەختينەي ئىودەولتەي IMF "سزاكاني سەر روسيا كاريگەري گەورەي لەسەر ئابوورى جىھان و بازارە داراييەكان دەبىت، لەگەل كاريگەري گرنگتر لەسەر و لاتانى دىكەي جىھان".

ھەرەھە، بەرزى نرخی نەوت لەم نرەي ئىستادا وادەكات كە ئەمريكا بەرەو قەيران ياخود پاشەكشەي دارايى ببات، بەشئوھەيەك ئىستا ھەلئاسان بەرزترين ئاستى لە چوار دەپەي رابردودا لە ئەمريكا تۇماركردوو، كە بە رىژەي 7.5% بوو[7]، ھەريۇبەش ھەندىك لە شەرەزايان بەھۇي سزاكاني سەر روسياو، پىشبينى خرابتربوونى رەوشى ئابوورى ئەمريكا دەكەن. لە لايەكى دىكەھە، بەگۇيرەي پىرستى متمانەي بەكاربەر (پىنوئىنى كپيار) لەمانگى رابردودا، پلانى كپىنى خانوو، ئۇتۇمپىل و ئامپىرە سەرەكپىيەكانىش لە ئەمريكا كەمىكردوو[8].

ھەرەھە، دواي ئەھەي نرخی نەوت گەيشتە سەرروو 130 دۇلار بۇ ھەر بەرمىلىك و زۇربەي بازارەكاني بۇرسەي ئەوروپا روو لە دابەزىن بوون، كە بەگوتەي مايكل ھيوسون، لىكۇلەري بالاي بازارەكان لە بازارى CMC "بەرزبوونەھەي نرخی نەوت ترسى درووستبوونى وئرانكردى خواست و پاشەكشەي ئابوورى جىھان دەكرىت، كە ئەمەش زۇر مەترسيداھە[9]."

ناجىگريەك لە بازارى خواست و خستەرووي وزەدا و دارىشتەھەي ھاوپەيمانيەتيەكاني كەرتى وزە

سەپاندى سزا بەسەر نەوتى روسيا لە لايەن ئەمريكاو، ناجىگريەكى گەورە لە بازارى وزە درووستدەكات، ھەريۇبەش و لاتانى ئەوروپا و لەنيوياندا ئەلمانيا دۇي سەپاندى سزايە بەسەر كەرتى نەوت و گازى روسيا، چونكە روسيا لە كانوونى بەكەمى 2022دا رۇژانە 11.3 مليۇن بەرمىل نەوتى بەرھەمەھىناو، لەو بېرەش رۇژانە 10 مليۇن بەرمىل نەوتى خا، 960 ھەزار بەرمىل گازى كۇندىنسەيت و 340 ھەزار بەرمىل گازى سرووشتى شىلكراو ھەناردەي بازارەكاني جىھان كروو، ئەمە جگە لە بەرھەمە پالىوراوھەكاني دىكەي لە نەوت ھەك (رۇنى شىل، بەنزىن و گاز ھتد)[10].

لەپراستيدا، روسيا لەدواي سعوودىە دووھە ھەناردەكاري نەوتى خاوە بۇ بازارەكاني جىھان، بەگشتيش بۇ و لاتانى يەكپىتى ئەوروپا. ھەريۇبەش ھەزىرى ئابوورى ئەلمانيا لە كۇنفرانسىكى رۇژنامەوانيدا رايگە ياندا[11] "من پشستگىرى ئابلوقەي سەر نەوتى روسيا و ھاوردەكردى سوتەمەنى لە روسياو ناكەم و تەنانتە دۇبەتەي دەكەم، ھەرەھە ئەلمانيا پەشيمانە لەھەي كە ھىشتا پشست بە ھاوردەكردى وزە لە مۇسكۇو ھەبەستىت، ھەموو ئەمانەش لەكانىكدايە كە گەورەترين ئابوورى ئەوروپا (ئەلمانيا) ئىستا ھەستى بە كاريگەريەكاني ئەو سزايانە كروو كە بەھۇي داگىركردى ئەوروپا بەسەر روسيا سەپىنراو".

ھەرەھە، بەشدارىي روسيا لە بەرھەمەھىنان و خستەرووي وزە (نەوت و گاز) جىھاندا، بەشئوھەيەك ئەگەر كەمبوونەھەي ھەناردەكردى نەوت لەلايەن روسياو بە بەبىرى 3.2 مليۇن بەرمىل لە رۇژىكدا لەم مانگە و مانگى داھاتوودا رووبدات، كە دەكاتە

نژیکە 70% ى كۆي ھەناردەکردنى نەوتى رووسيا، ئەوا بەپىي پىشېبىننەكان نرخی ھەر بەرمىلىك نەوت بەنژیکە 25 دۆلار دەچىتە سەر[12]، ئەويش بەھۆي شۆكى نەبوونى تواناي دابىنکردنى قەبارەيەكى لەدەستچووي لەو شىوئەيە لەم دوو مانگەدا، بەلام لەوانەيە بۆ مانگەكانى داھاتوو گۆرانكارى گەورە رووبدات، بەتايەتیش لەمانگى نىسان 2022دا دواي كۆتايھاتنى رىككەوتنى ئۆپىك و ئۆپىك پلەس لەبارەي پابەندبوون بەرىككەوتنەكەي بەرھەمھىنانى نەوتى قۇناخي بىلابوونەھوي كۆرۇناوہ.

لەپراستيدا، بازارى وزە لە كۆنەوہ دابەشبوونىكى جىھانى بەسەر دوو جەمسەرى فرۇشيار و كپارى وزە دا لەنيوان ولاتە زلھيز و ولاتە ھەريى و ناوچەبەكانيشدا بگرە ولاتى زۆر بچووكى، بەلام دەولەمەند بە سەرچاوە سروشتىيەكان ھەبە. لەوانەيە بەرزبوونەھوي نرخی نەوت بەوشىوئەيە ئىستا و لە ئەگەرى سەپاندنى سزاي ئەمرىكادا بەسەر ھاوردەکردنى نەوتى رووسيا دا دەرگاي زۆر گۆرانكارى بەسەر ئەم دوو لايەنەي وزەدا بکاتەوہ، لەسەر و ھەمووشيانەوہ لە پەيوەندىيەكانى ھەريەكە لە ئىران، سعوديه لە لايەك بە بازارى جىھان و ولاتانى ئاسيا و ئەورووپاش بە ولاتانى دابىنكەرى وزەوہ لە لايەكى دىكەوہ.

ئەھوي ئىستا دەبىنرئىت وچاوەپواندەكرئىت بەزووترين كات بىتە ئاراوہ، رىككەوتنى ئىران و ولاتانى پىنج كۆيەكە، ھەرچەندەش رىككەوتنەكە لەسەر ھەموو شتەكانيش نەبىت، ئەوا لەوانەيە بىتە ھۆي كىردنەھوي دەرگايەك بۆ ھەناردەکردنى نەوتى ئىران بۆ بازارەكانى جىھان، چونكە ئەوہ ئىران لە چارەكى دووھى ئەمسالدا دەتوانىت بەرھەمھىنانى نەوت لەنيوان 2.5 بۆ 3.5 مليۇن بەرمىل لە رۆژىكدا بەرز بکاتەوہ، كە ئەمەش نژیکە ئەو بېرەيە لە ئەگەرى سەپاندنى سزا بەسەر نەوتى رووسيا لە بازارەكاندا كەمدەكات و كاريگەرى لەسەر نرخی نەوت دەبىت.

خالىكى دىكەي پەيوەست بە دارشتنەھوي ھاوپەيمانىيەتيەكانەوہ زياتر نژىكوونەھوي چىن و رووسيايە لە يەكتر، بەشىوئەيەك لە 2020دا لەكۆي 71 مليار دۆلار داھاتى نەوتى فرۇشراوى رووسيا، بە تەنيا چىن بە بەھاي 23 مليار 769 مليۇن و 208 دۆلار نەوتى لە رووسيا كپيوہ، واتە بەنژیکەي يەك لەسەر سى نەوتى فرۇشراوى رووسيا بە چىن بووہ[13]، كە لەوانەيە لەدواي سزاكانەوہ ئەم بېرە زياتر بىت و پەيوەندىيەكانيان بچىتە قۇناخيكى دىكەوہ.

يەكۆك لەو ولاتانەي دىكە كە رۆلى لە ئاراستەکردنى بازارى وزە و سەقاميگىرى نرخی نەوتدا ھەبە، سعوديه كە دەتوانىت گۆرانكارى گەورە لە نرخی و پابەندبوونى ھاوپەيمانى ئۆپىك بە بپارەكانىيەوہ بگات، تاوہكو ئىستا سعوديه ھىچ ئامازەيەكى بۆ لايەنگرى ياخود پابەندبوون بە بپارەكانى واشنتن دەرئەبپيوہ، ئەويش بەروونى لە كۆبوونەھوي 2ى ئەم مانگەدا دەرکەوت و لەچەند رۆژى رابردوودا نرخی نەوتى خاوى روونى (لايت) بۆ بازارەكانى ئاسيا بە بەھاي 4.95% بۆ ھەر بەرمىلىك بەرزكردەوہ.

ھەموو ئەمانەش دەمانگەيەنئە ئەو خالەي كە گۆرانكارى گەورە بەسەر پەيوەندى ولاتانى بەكاربەرى نەوت و بەرھەمھىنەرى نەوتدا بىت، ھەربۆيەش يەكۆكى ئەورووپا بەدواي دارشتنەھوي سىستىمى وزەي خۆيدا، و چىدىكە نەك تەنيا بۆ نەوت و گاز، بگرە دەيەويت كۆي سىستىمى وزەي خۆي بگوازىتەوہ، كە ئەمەش كاريگەرى خۆي دەبىت لە دارشتنەھوي پەيوەندىيەكان، و دەرئەفەتى گەورەش بە ولاتانى دىكە بۆ دارشتنەھوي پەيوەندىيەكانيان لەگەل ئەمرىكا و ولاتانى يەكۆكى ئەورووپا لەرووي وزەوہ دەدات.

ئابلقەي ولاتان و رۆلى قاچاخچىتى

يەكۆكى دىكە لە لىكەوتەكانى ئابلقەدانى نەوتى رووسيا، زيادبوونى قاچاخچىتى و فرۇشتنى نەوتە لە دەرەھوي ئەو رىگا باوانەي كە لە بازارەكاندا مامەلەي پىوہدەكرئىت. ھەربۆيەش بەپىي راپۆرتىكى ئوكسفۆرد ئىنرجى[14]، لا8دا لەماوہي سزاكانى ئەمرىكا لەسەر ئىران، بپى ھەناردەكراوى نەوتى ئىران بۆ دەرەوہ لە 2021 كەيشتبووہ 1.2 مليۇن بەرمىل لە رۆژىكدا، كە ئەمەش بە واتاي زيادبوونى 250 ھەزار بەرمىل نەوتى رۆژانە دپت بە بەراورد بە 2019 و 2020، لەكانىكدا ئەمەش لە ھىچ سىستىمىكى خواست و خستنەرووي ھاوبەشى نىوہدەولەتيدا بەشدار نەبووہ. ئىستاش ئەگەر سزا بەسەر كەرتى نەوتى رووسيا بسەپنرئىت، ئەوا دەرگاي جياواز و لەرىگەي جياوازەوہ نەوتى رووسيا بەشدار دەبىت لە خستنەرووي بازارى وزەدا، ھەرچەندە رووسيا وەك ولاتانى دىكە نىيە و پيش جەنگيش، بازارىكى گەورەي وەك ولاتى چىن ھەم بۆ نەوت و ھەم گازيش زامنكردوہ، بەچەند رۆژىك پيش جەنگەكەش گرىبەستى 30 سالەي نيوان گازپروم و چىن واژووكرابوو!

كۆتايى

لە كۆتاييدا، سىنارىيۆكان ھەرچۆنىك بىت، ئىستا لىكەوتەكانى شەر نەوہكو ئابلقەدانى سەر نەوتى رووسيا لەرووي نرخی كالا و خۇراكەوہ، لە پەيوەندىيەكانى نيوان ولاتانى دابىنكەر و بەكاربەرى نەوت و گاز، لەزامنكردنى ئاسايشى وزەي ولاتان و لە خاوبوونەھوي

گهشەى ئابوورى جيهان دەرکەوتوو. بەکورتى لەوانەىە لیکەوتەکانى سەر ئابلۆقەى نەوتى رووسىا بەتەواوى نەزانریت، بەلام لەوانەىە ئەم کارىگەرەىبە خىزراىبانەى هەبیت

- گۆرپانکارىبەى گەورە لە ئالۆگۆرپى بازرگانى نىوان ولتاتان دەهینیتە ئاراو، کە لیکەوتەى گەورەى لەسەر نرخى نەوت و مانەوەى بە ناجیگرى دەبیت.
- رووسىا هەولێ دۆزىنەوەى کرپارى نوێ بەتایبەتیش لە ولتاتانى ئاسىا دەدات، کە خواستیان لەسەر نەوتى خاوى روون (لاىت) زیاد دەکات، ئەمەش کۆمپانىا رووسىاکان ناچار دەکات وەبەرھىنانى تیدا بکەن، دواى ئەوەى سعودىە نرخەکانى لەسەر بەرزکردنەو. گۆشاریکى زۆر لەسەر ولتاتانى ئۆپیک بۆ بەرھەمھىنانى نەوتى زیاتر لەم مانگانەى دواىیدا دروستبیت
- ئەگەرى کردنەوەى دەرگایەى گەورە بەرووى ئىران بۆ خستنەرووى نەوت لە بازارەکاندا هەى، ئەگەرىش ریککەوتنى پىنج کۆ بەک نەھیتە ئاراو.
- لەوانەىە ئەورووپا لەدەرستەوەى سىستىمى وزە پشیت بە رۆژھەلتانى ناوہراست و رووسىا پشیت بە بازارەکانى ئاسىا و چىن بۆ بەرھەمى وزە لە داھاتوودا ببەستیت.
- نەتەوہەگرتووہەکان لە ئامانجە بەردەوامەکان SDG بەتایبەتیش ھەژارى و گۆرپانکارىبەکانى کەشوہوا و پابەندبوونى ولتاتان بە وەبەرھىنان لە وزە نوێى بووہکاندا کەمیک دوورخاتەو، بەتایبەتیش دواى ئەوہى ئیلون مەسک داواى زیادکردنى بەرھەمھىنانى نەوتى کرد (کە پىشەنگى داھىنان و ئۆتۆمبىلى کارەباى)!
- دەرچەبەى نوێ بۆ ولتاتانى تازە بەرھەمھىنەرى نەوت بۆ جیکردنەوہى خۆیان لە بازارى وزەى جیھاندا

سەرچاوەکان

<https://pdf.sciencedirectassets.com/271097/1-s2.0-S0301421518X00159/1> [1]

<https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=RBRT&f=M> [2]

[/https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en](https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en) [3]

<https://www.ft.com/content/02095093-329b-4b66-9f80-13d07350014c> [4]

[/https://globalnews.ca/news/8662158/russia-ukraine-war-global-food-supply](https://globalnews.ca/news/8662158/russia-ukraine-war-global-food-supply) [5]

[/https://www.fao.org/publications/sofi/2021/en](https://www.fao.org/publications/sofi/2021/en) [6]

[7]

<https://www.forbes.com/uk/advisor/personal-finance/2022/02/16/us-inflation-hits-40-year-high-of-7-5/#:~:text=The%20U.S.%20consumer%20price%20index,its%20highest%20level%20since%201982>

[/https://www.reuters.com/business/us-consumer-confidence-slips-february-2022-02-22](https://www.reuters.com/business/us-consumer-confidence-slips-february-2022-02-22) [8]

<https://www.wsj.com/articles/global-stocks-markets-dow-update-03-07-2022-11646622021?tesla=y> [9]

<https://www.iea.org/reports/russian-supplies-to-global-energy-markets/oil-market-and-russian-supply-2> [10]

<https://www.dw.com/en/germany-warns-against-ban-on-energy-imports-from-russia/a-61002737> [11]

[12]

<https://a9w7k6q9.stackpathcdn.com/wpcms/wp-content/uploads/2022/03/Russia-Ukraine-crisis-Implications-for-global-oil-markets.pdf>

[13]

<https://www.reuters.com/business/energy/ukraine-crisis-will-disrupt-crude-coal-lng-flows-even-without-sanctions-russell->
/2022-02-25

[\[14\]](#)

<https://a9w7k6q9.stackpathcdn.com/wpcms/wp-content/uploads/2022/03/Russia-Ukraine-crisis-Implications-for-global-oil->
-markets.pdf